

## KÁROLYI SÁNDOR TÁBORNOK BESZÁMOLÓ JELENTÉSE RÁKÓCZIHOZ AZ ERDÉLYI HADI HELYZETRŐL 1706 TAVASZAN

A Századok 1957 1—3. számában közli egy tanulmányomat; Adalékok a Rákóczi-szabadságharc hadihelyzetéhez Erdélyben 1705 novemberétől 1706 nyár elejéig. Ebben a közleményemben vázoltam II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának erdélyi eseményeit a szerencsétlen zsbói csata után (1705. november 11.). Ebben a csatában kellett volna Rákóczinak megakadályozni azt, hogy Herbeville császári marsall a magyarországi haderővel Erdélybe bevonuljon az ott végszükségben küzködő Rabutin marsall segítségére. Ez nem sikerült, Herbeville Rabutinnal találkozott s Rákóczi újabb nehéz feladat megoldása előtt állott.<sup>1</sup> Vissza kellett szereznie neki az Erdély feletti hatalmát, hogy erdélyi fejedelemségét a valóságban is elfoglalhassa. A zsbói veszett csata után a csatában részt vett hadinépének egy részével kivonult Erdélyből, s visszatért a magyarországi hadszínterre. Erdélyben hagyta Károlyi Sándor tábornokot, akinek hadteste, bár a zsbói csatátér közelében volt, a harcban nem vett részt. Erre a haderőre támaszkodva remélte Rákóczi, hogy a csatában szétszórt és Erdélyben bujdosó katonái ismét összegyülekeznek, Erdélyben újabb ezredeket állíthat fel, s mindezeket Károlyi komandója alá helyezve, kiszorítja a császáriakat Erdélyből.

Az a feladat, amit Károlyi kapott, elég nehéz volt. Nehéz terepviszonyok között, a közeledő télben kellett neki tért nyerni és kizavarni a császári helyőrségeket táborhelyeikről. Károlyinak Rákóczitól kapott megbízatása úgy szólt, hogy állítson fel Erdély északi határán egy védelmi vonalat Tasnád—Dés között s erre a bázisra támaszkodva igyekezzék tért nyerni déli irányban.

Említett tanulmányom részletesebben leírja Károlyi tevékenységét és a keze alatt harcoló népi ezredek hősiességét, aprólékharcait. Adataimat — túlnyomó részben eddig még nyilvánosságra nem került eredeti jelentésekből merítettem, amelyek az Országos Levéltárban a Rákóczi-

<sup>1</sup> Herbeville átvonulását Magyarországon Erdélybe, lásd: Markó Árpád: Herbeville marsall útja Erdély felé. Hadtörténelmi Közlemények, 1935. évf. A zsbói csata részletes leírása: Markó Árpád: II. Rákóczi Ferenc, a hadvezér könyve, 289. és köv. o.

szabadságharc iratgyűjteményének Rákóczi—Aspremont részében és a Károlyi-család levéltárában található.

A fentalált eredeti okmányok, helyzetjelentések, levelezések gyűjteményéből ezúttal az egyik, talán legfontosabb, — mert általános képet nyújtó — iratot közlöm eredeti helyesírásával teljes szövegében. Ez Károlyi Sándor tábornok részletes helyzetleírása. Kelt Abrudbányán 1706. március 29-én. Ezt a fontos jelentést Károlyi nem merte a többé-kevésbé bizonytalan postajáratokra bízni, hanem Hadadi György kapitányt küldte, mint futártisztet Rákóczinak akkor Egerben volt főhadiszállására. Egyben felhatalmazta őt arra, hogy személyesen adja elő a Fejedelemmek mindazt, ami ebben az iratban van és fűzze hozzá a még esetleg szükséges magyarázatokat. Ez az irat fogalmazványi példányában az Országos Levéltár említett gyűjteményében van, címe: Hadadi által proponálandó declaráció.<sup>2</sup> 73 pontban állítja össze mindazt, amiről a Fejedelmet tájékoztatni akarja. Kezdi a hadihelyzet ismertetésével, azután áttér gazdasági, pénzügyi kérdések taglalására, leplezetlenül ismerteti a hadak körében megmutatkozó bajokat és javaslatokat tesz a tisztikar több tagjának a kicserélésére.

A hadihelyzetről örvendetes módon azt jelentheti, hogy a Fejedelemtől kijelölt bázisonalról előnyomulva dél felé, már Abrudbánya—Zalatna vidékéig minden a kurucok kezében van, a vonal azután felkanyarodik Nagyenyedig, Kocsárdig, tehát a Maros völgyének ez a fele is idetartozik, onnan Tordáig, majd Kalotaszeg vidékéről az Aranyos folyó melléke is az ő birtokukban van. A közlekedési utak, hágók, Arad és Erdély között a kurucok kezében vannak. Közli azután az ellenség-ről kapott híreket, megerősítve azt a hírt, hogy a császári sereg Erdélyből valószínűleg ki fog vonulni.

Hadadi kapitány április első hetében érkezett Egerbe. Hogy melyik napon tudta előadását Rákóczi előtt megtartani, arról pontos adatunk nincsen, de ismerjük a Fejedelemnek levelét Károlyihoz Egerből 1706. április 9-éről, amelyben már említést tesz Hadadi odaérkezéséről és visszautazásáról.<sup>3</sup> A választ írásban küldi el Károlyinak. Mégpedig azért, mint ebben a levelében írja, mert: „...úgy látom sehogy sem kívánja Kegyelmed levelében, hogy hitelt adjak (Hadadi) szavainak, kihez képest én is rövidebbnek láttam lenni, kevesebb munkának is az Kegyelmed 75. punctumira választ adni, mintsem az ő szavaira.” Ennek az írásbeli válasznak azonban megvan a Rákóczitól saját kezűleg írott fogalmazványa az Országos Levéltár említett Rákóczi iratai között, s azt az Archivum Rákóczianum I. kötetében olvashatjuk.<sup>4</sup>

<sup>2</sup> Országos Levéltár. A Rákóczi szabadságharc levéltára. Rákóczi-Aspremont rész. C. 62. fast.

<sup>3</sup> Rákóczi levele Károlyihoz. Archivum Rákóczianum, I. oszt. I. k. 512. o.

<sup>4</sup> Rákóczi keltezés nélküli sajátkezű fogalmazványa. Arch. Rák. I. oszt. I. k. 514. és köv. o.

A Hadadival küldött jelentés így hangzik:

Nemzetes és vitézleő Hadadi György kapitány uram által kegyelmes urunk eő Nagysággha előtt az ide való jövetelnek, operatioknak és egyéb közönségghes haza javát nézendő dolgoknak alázatossan proponálandó declaratioja.

1<sup>mo</sup> Alázatossan fogja kegyelmed kegyelmes urunknak detegálni, hogy Belényes vidékére való hadak jövetelének alkalmatosságával elfogatot az váradj labanczoknak passussa s uttya, ki által megh zabolázása is fogh következni.

2<sup>do</sup> Hogy Isten szent nevének velünk való munkállkodása által pap mezej, belényessi, desznaj, halmágyi, brádi vidékek kegyelmes urunk eő nagysággha birodalma alá estenek, kiket szükség is manuteneálni.

3<sup>tio</sup> Nem külömben Abrud és Zalakna bányák is egész vidékestül apprehendáltattak Brádtul fogva Fejérvárig, onnét Enyedigh, onnét Kocsárdik az Maros innet való fel szabadossan birattatik. Attul fogva pedigh Tordáigh és onnét a' Kalota szegigh az Aranyos mellyéke egészen occupáltatott.

5. Kolozsvár, Gyula, Torda, Enyed, Fejérvár, Déva felé való szüntelen portázásnak és próbáknak könnyen practicálandó modalitása és Török országra szorultaknak<sup>5</sup> velünk való megh edgyezésre szabad passus nyittatott.

6. Az aradi ráczságnak erdélyi armádával való megh edgyezésre deservialó passusok annyira el fogattattak, hogy semmi úton-módon conjunctiójára való módgya nem lészen, jól vigyáztaván azon passusokra.

7<sup>mo</sup> Innét következhetik, hogy Iha az németnek az Maros mellett történnék ki indulása,<sup>6</sup> ezen passusokon lévők azonnal ki tanulhatnák, egyszers mind ártásra való alkalmatosságot is mindenkor találhatnának.

8. A Marosson túl lévő földre való szabados portázásnak módgya is kezünknel lévén, az Török országra allatomban való correspondentiának folytatására szabad módunk adatott.

9. Kalota szegben lévő hadakkal et vicissim és onnét kegyelmes urunkhoz az híreknek communicatioja vagy correspondentiának megh tartása szabadon folyhat.

10 Ha tiszték praeficiáltatnak az kénesőnek és aranynak jövedelmes haszna az haza előmenetelére s jóvára fordíttathatik. De ezeknek megh marasztására jó commando kívántatik, a' kinek esze legyen nagyobb, mint szíve, ha mind kettő edgyütt lészen, annyival nagyobb haszna lehet az hazának is belőle.

<sup>5</sup> A harcok során a törököktől még megszállva tartott bánáti területre, Temesvár környékére vetődött kuruc katonák.

<sup>6</sup> Rabutin marsall még az év elején parancsot kapott Bécsből, hogy haderejével a tavasz folyamán vonuljon fel a magyarországi hadszíntérre. Ezt kellett volna Károlynak megakadályozni.

11<sup>mo</sup> Azon commandonak pedig olyannak kellene lenni, a' ki ordertül halgatna és mind azokban punctualiter volna és melléje jó két ezer hajdu, annak por, golyóbis, kova bővön és ezer lovas, a' ki próbákra ki járhasson, rendeltetnék.

12. Az föld népe azon vitézleő rendel egyett fogh érteni, csak megh ne szomoríttassék. Nem külömben Zalakna táján is ezen kívül kellene lenni két ezer könnyű hadnak, Belényes vidékén legh aláb ezernek, Kalota szegben hasonló képpen és a' többi lineákon fel az Szamos mellett egész Beszterczéigh, ez által az egész feöld conserváltatik.

13. Hogy ha az németh az Maros mellett indul ki, az itt való gyalogh a' föld népével az kajani, halmágyi, brádi és desznaj szorossokon szeltében eresztegetheti egész Jenőigh, az lovas azon túl. A Kalota szegtül fogva való corpus Beszterczéigh ha egy corpusban veszi magát, akár merre szeltében mehet Erdélyben, ha pedig két corpust csinál, egyik Beszterce háta megett a' székelly földére, a másik Heszod felé Gyalu háta megett az Aranyos székre, azonnal az székellység fel támad.

14. Hogy ha penigh a' német Sibó vagy Karika vagy Bánya felé menne ki, tehát az ikalota szeghi corpus csapdozná, az itt lévő penigh egész Erdély országát Szebenigh három nap egészen el buríthatná.

15. <sup>7</sup> Itten az arany	florenis Ungaricalibus	6
oroszlányos tallér	florenis Ungaricalibus	2.40
imperialis tallér	florenis Ungaricalibus	2.80
a forintos	florenis Ungaricalibus	1.40
a máriás	denariis	40
a suszták	denariis	16
a poltura	denariis	44

járván, abbul szép haszon proveniál, ha az méltóságos fejedelem fejer pénzt küld mind arany váltásra, mind marha vásárlásra.

Az arany golyóbis a' finum eddigh váltódót egy nehezék

florenis Ungaricalibus 3, denariis 30,

az por arany (ezüst pénzen értvén)

florenis Ungaricalibus 3.

16. Most inducálhatnánk, hogy két része az váltásnak lenne ezüst pénz, az harmadik libertáson illy modalitással, hogy augeáltatnék az valora, mivel az aranynak is augeáltatott,

7 Rákóczi szabadságharcának pénzügyi kérdéseivel behatóan foglalkozik és a különböző pénzemeket felsorolja Huszár Lajos: A kurucok érmészete c. tanulmánya. A Rákóczi Emlékkönyv I. kötetében. Még részletesebb adatokat hoz a kurucok pénztörténetének szakembere, dr. Esze Tamás, több ezzel foglalkozó értekezése. Felsorolásukat lásd: Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába, I. kötet. 464. oldalán.



az arany golyóbisért ezüst pénzül florenos Rhenenses	2
libertásul penigh florenos Rhenenses	1
in summa egy nehezék fl. Rh.	3
augeáltatnék az valora denariis	30
az arany pornak penigh ezüst pénzül fl. Ung. 2, den.	20
libertásul fl. Ung. 1, den.	10
in summa egy nehezék fl. Ung. 3, den.	30
auctioja lenne den.	30

Ezen auctioval az menne végben, hogy igazabban és bővebben hoznák bé az aranyat s nem rejtenék úgy el, szaporábban is munkálkodnának.

17. A libertással való toidással penigh kevessebb ezüst pénz menne a váltásra és így réz pultura is kellene. A fejér pénznek nevelkedet valorával is nagy hasznó lenne az fel váltandó aranybul.

18. Ennek fel váltására való tisztségét Bágyonitul<sup>8</sup> semmiképpen nem lehet el venni, hanem ad interim substituálhatni valakit.

19. Inspector ahoz ez előtt sem volt szükség, most sem kívánatik, kivált a' ki mostan távulyrul inspicíállya és azután csak pengeti az aranyat.

20. Azt is szükségesnek látom, hogy minden helységben az bányászok után alattomban vigyázók legyenek és azoknak ígérlet legyen, hogy vigyázzanak az bányászok után, ha igazán adgyák-é bé az aranyat vagy sem?

21. Felette nagy hasznó látnék benne, ha az méltóságos fejedelem napi számos bányászokat ha csak százat is inducálna, kik szüntelen dolgozván, az proventus minden váltás nélkül lenne, az után tovább extendáltathatnék cum tempore, erre penigh az arany váltó inspicíálni könnyen reá érkeznek.

22. Az ispánokat helyben állítottam az egész jószágban, melly is három ispánságbul álló.

23. De mivel ezek oeconomicumok és örnekem azokrul semmi orde-rem és intimation nincsen, azért udvarbíró nem tettem, tartván jövedőben, hogy magamnak vagy maradékimnak ne vettessék szemére, hogy ilyen rosszat, alkalmatlant tettem, ki miá ennyi kár lett, hanem kegyelmes urunk hová hamaráb praeficiállyon, hogy az hasznó vétel eő Nagyságha számára inducáltathassék.

24. Ezelőtt eő Nagyságha idejében Harsányi János<sup>9</sup> volt, kit is igen serény és kemény ember lévén most is constituálni akartam, de az egész jószág miként supplicál, eő Nagyságha megh láthattya, itten penigh nincsen olyan alkalmas ember más, hanem Karancsi Sigmund, az ki ezen dolognak most is egész promotora volt, szüntelen velem correspondeálván.

<sup>8</sup> Bágyoni Zsigmond az abrudbányai aranybeváltó hivatal tisztje, és az erdélyi bányaművek vezetője.

<sup>9</sup> Harsányi János kuruc főhadnagy.

25. Ehez csekély opiniom az, hogy a' mennyire a' munkát látom, Bágyoni Sigmond mind arany váltást, mind udvarbírótságot jó szám tartóval végben vihetne, mert ispánok jók vadnak, mind az által állyon kegyelmes urunk kegyelmességében, de sokára ne halladgyon, hogy az proventusban fogyatkozás ne légyen.

26. Ha hogy kegyelmes urunk eő Nagyságha penigh kegyelmessen méltóztatik reám relaegálni, mind ezt, mind egyebeket méltóztassék kegyelmessen írott orderül ki adni, meddigh extendállyam autoritá-somat, hogy jövendőben azzal számot adhassak, hogy volt parancsolatom reája. En quo ad militaria mivel kötelességem, orderem kívül is valami tehetek, tészek, de ad oeconomica semmi kötelességem nem lévén, tartván a' jövendőtül, bánom, az mit eddigh cselekedtem is, ez után penigh írot commissio nélkül nem cselekedhetem s eő Nagyságha sem kívánhattya.

27. Mivel penigh fegyver között vagyunk, a' mi ma mienk, holnap másé, a' ki ma az ellenségé, holnap enyim, azért nem látom módgyát, hogy rendivel folytathassék az oeconomia, hanem in disordine is a' mi haszon lehet, nem fogyasztani, hanem szaporítani igyekezem, ha eő Nagyságha magamra bizza.

28. De mivel eő Nagyságha gratiájából talám helyettem is más fogh be jönni, azért én ment lennék ettül, bár csak ad militaria érkezhetnék az sok rossz tiszt mellett.

29. Kiknek csak mostani cselekedeteket is bőven declarálhattja Hadadi Györgj uram, edgjütt Dévának el veszésével.<sup>10</sup> En most is comando lévén itten az ellenség előtt vagyok, az jó réghi tisztek három ezeren nem mertenek Fejér várigh orderem szerént menni, hanem Belényeshez hátam meghé mentenek s ottan is félnek.

30. Ennek én orvossághát jól tudnám, de mivel eő Nagysághának kedves kapitánnya,<sup>11</sup> nem kívántam hozzá nyúlnom, hanem eő Nagyságha lássa, mit csinál velek plus verbis, quam opere. Hogy eleinte szolgált, magha hasznára volt, Diószeghet könnyen megh vehette, a' mennyi ellenséghe volt, Szatthmárra könnyen bé mehetet, mikor mások ki éhezettek, de coetero egész kuruczságha semmi. Belényesnél is az racz fel verése más által esett jobban, de csak most volna jó, akár mi eördögh volt ez előtt.

31. Mivel e' minapi pironság sem fogott rajta, eő Nagyságha vagy hívassa magához vagy bocsássa haza pihenni, az vicéje penigh talpigh

<sup>10</sup> Déva várát a császáriak 1705. október 5-én zárták körül. Csáky András kuruc várkapitány 1706. februárjáig szívósan védte azt, azután kénytelen volt a lövészer és élelem teljes kifogyása után kapitulálni. Hadifogságából, a Vajdahunyadi várból májusban kiszökött.

<sup>11</sup> Nevét Károlyi ne memlíti, de leveleiben többször panaszkodik erre a tisztre, hogy hivalkodik a szabadságharc kezdete óta teljesített szolgálataival, de most hasznavehetetlenné vált. Rákóczi válaszában ezt a tiszte sem veszi védelmébe.

jó ember, véghez viszi az parancsolatott. Én addigh is mind Bonét,<sup>12</sup> mind Gencsit haza bocsátom tavaszt szántani, ez ezereket mindenikének Nyuzó és Draguly commandoja alá adom, ki is már velünk vagyon. Ha ilyen emberek nem lesznek, én egyedül tiz felé nem szakadhatok.

32. Orosz Pál<sup>13</sup> komám uram is az házát omlegeti, mire, nem tudom. Leveleit veti ugyan okul, de talám a' marokba szorító álmos könyvecskét akarja forgatni és jövendő szerencsáját látni. Ha eő Nagyságha el bocsáttja, oda is egy jó próbáló generális kellene, mert magoktul a' tisztek semmit nem téznek, nógattam a' próbára, mert már Szent György hava leszen, poros az út Erdélyben, próbálhat, csak merjen.

33. Nádaskaj<sup>14</sup> sem érne egy babot, az gyalogh tisztek mind részegek, nem heában nem vérjük megh az németet, eleget töröm magamat, miként tegyem jóvá.

34. Csekélyl opinionom szerint Pekri<sup>15</sup> uram jó volna a' más oldaltra, holott had három annyi vagyon, mint én velem, mivel nagyobb informatioja vagyon az úrnak Erdélyben, dependeálni is inkább kívánnék tüle, hogy tanulhassak, hogy sem hitem sértődésével tudatlan commandoval kegyelmes urunknak és az hazának kárt tégyek, kinek közü egy óra s én is bűnös vagyok penigh.

35. A hadak mundérozására már nékem leszen gondom, azon kegyelmes urunk semmit se busullyon, csak méltóztassék eő Nagyságha Ajtai-nak megh parancsolni, függjön tölem, megh mutatom azt eő Nagysághának, hogy pénz is több leszen. — Hogy az hadaknak annyi restantiájok vagyon, oka:

36. Első: mikor Forgács uram Szécsénben ment,<sup>16</sup> Orosz Pál úrnak azt mondotta, hogy az hadakat egész septemberre ki fizette, azomban némellv ezernek csak 4 óra, némellynek hatra fiztettenek és így az egész erdélyi hadnak kinek tiz, kinek tizen két óra való restantiája vagyon egész eddigh, noha azoknak az húsuk is defalcáltatik, mert percipiálták. Ezekrül való extractusokrul írtam Kecskemétinek és Kólcánanak.

37. Az több had mind az én kezem között forgott szüntelen való operatiookban fel s alá járásban, kinek se cassája, se fizető mestere nem volt, hanem hol együtt, hol másutt vetettenek néki egy-két óra s fél

<sup>12</sup> Bóné András, Gencsi Zsigmond, Nyúzó Mihály és Draguly Farkas kuruc lovasezredek.

<sup>13</sup> Orosz Pál kuruc brigadéros.

<sup>14</sup> Nádaskay György lovasezredek.

<sup>15</sup> Gróf Pekry Lőrinc tábornagy, erdélyi főúr, ismeri az ottani viszonyokat, embereket és tanultabb katona, ezért szeretné Károlyi, hogy ő venné át tőle az erdélyi hadműveletek vezetését.

<sup>16</sup> Gróf Forgács Simon tábornagy. Az 1705-i hadjáratban ő volt az erdélyi hadműveletek vezetője. A Fejedelem őt a széchenyi országgyűlés után, 1705. december 26-i rendeletével reguláris gyalog- és lovasezredek szervezésével bízta meg, Kassa székhellyel. Arch. Rák. I. oszt. X. k. 1. o.

óra etc. és így kinek nyolcz, kinek hat óra exsurgál már eddigh az restantiája.<sup>17</sup>

38. Mostan már ha egyszer s mind ki nem fizettyük kétt holnapon kívül, ugyan csak fen fogh maradni az restantiájok s mentül tovább hallad, annál nagyobbra exsurgál.

39. Az husát penigh én semmi fundamentalis ratioval nem defalcálhatom, mert egész júliustul fogva az egész hadaimra az commissariatusságh három száz marhát, én penigh csak Vácznál az hadam marháját eöt százat adék az commissariusságnak, mind azolta az Isten égi mannával tartotta öket, mert nem hogy húsa (kit defalcálhatnék) lett volna, de még kenyere sem volt három s négy hétigh s ollykor nyolcz hétigh is. Most is eleget koplalnak.

40. Ugyan az keserves, hogy még is a' kik mindenkor helyben vadnak, úri módon házoktul hadakozznak, mint ha vadásznának, még is nincsen restantiájok, sőt fejr pénzül is fizetnek néha s azon fellyül nem az status effectivusra veszük az fizetést és naturalis intertentiot, hanem juxta portiones. Megh bocsássanak eö kegyelmek, de egy lisztbül valók lévén s egy úr szolgáj, noha a' kik mint szolgálnak, úgy érdemlik béreket is, de ámbár ne lenne úgy, csak volna egy aránt.

41. Ha mi uy földbül és tartománybul ki nyomjuk is az ellenséget, még eddigh mindgyárt fiscus rapíálta, az vitézleö rendnek semmi nyerességhe nem lehet egyéb, hanem ha ráczott vágh, rongyos háti bőr, ha németet vagy eözve hasogatott ros dolmányja, bőr plundrája, kinek semmi haszna.

42. Hanem eö Nagyságha méltóztassék megh engedni, hogy a' mit nyerünk, legyen mienk az szegénység jován kívül, az jószágok legyenek fiscusnál és oeconomizállyon belöle. Eddigh is mi haszna volt? Egyéb nem, hanem a' fiscus magha épült és a' bonumokat a' németnek conserválta, a' mint hogy csak Dunán túl s Erdélyben vött annyit el, a' kivel be éri.

43. Az repartitiot is el küldöttem kegyelmes urunknak, kibül megh láthattya eö Nagyságha, minemü darab nyert földbül interteneáltatik az had. Még abban desznaj, halmágyi és bradi dominiumok nincsenek, a' kik csak bizonyos summában] administrállyák az élest.

44. Az Oeconomicum Consilium rendetlen kívánságáruI írtam volt alázatossan eö Nagysághának, hogy a' melly jószágomat bírom, arrul való productiot kíván, nem hogy jámbor és hív szolgálatomért approbálná. Én is producálhatnám s producálnám is, de törvényem sérelmének helyben állításáért kötvén fel fegjveremet, tovább nem kívánom magam is rontanom, hanem is competenti foro et coram competenti iudice producálok, instántiámat penigh suspendálok akkorra, megh akarván mutatnom, hogy nem csak az enyém, hanem a' többi is, kire

<sup>17</sup> A Századokban megjelent közleményemben részletesen kitértem az erdélyi ezredek indokolt panaszaira, az elmaradt zsoldfizetések miatt és zülogdásaikra rossz elhelyezésük és silány ellátásukra vonatkozóan.

nézve nem vétek eő Nagysághának, ha azon jószágok eránt juridicis remediis pro futura successorum cautela élek, mert bännám, ha az Consilium Oeconomicum bene meritis jó prókátoroknak és scribákknak distrahálná s el halgatásommal jövendőben successorimnak szereznek kárt, körül eő Nagysághát alázatossan követem. Ennekem senkié sem kell, csak az magamét, feleségemét ne vegyék el, az országli gyűlésén megh mutatom, ha élek, ha el vészek, talán támaszt Isten gyámolt maradékimnak. Méltóztassék inkább eő Nagyságha consolálni szegény anyámat azon instántiájában magha kegyelmességébül s nem kívánni azt az Consilium törvénytelenségét.

45. Hellenbach<sup>19</sup> sem váltotta fel a pénzt, ha csak uyobban nem méltóztatik eő Nagyságha az eránt parancsolni, holott penigh már kegyelmessen committált volna felőle, kegyelmed nevemmel alázatossan köszönje megh eő Nagysághának.

46. Kecskemétiakkal mint, hogy történt dolgom, kegyelmed eő Nagysághának voltaképpen declarálhattya s kérje nevemmel alázatossan eő Nagysághát, méltóztassék törvényre relegalni, megh mutatom s próbálok, mint succedál földes úrnak jobbágyával való perlekedése.

47. Az Maroson való hajóknak csináltatásából, úgy Toroczkon való vass macskáknak, lánczoknak készítésébül egyebet nem gondolhatok, hanem hogy az Maroson indítaná ki az gyalogját éléssel, munitioval, azon bocsáttya le, a' lovassa penigh az Kajánon megyen ki és Szegednél vett hidat az hajókból s azokat ottan fogia conserválni, úgy hogy ha operatiokat akar tenni, az Tiszán fogia fel vitetni, de hiszem micsoda operatiot tudna tenni Szolnokon kívül, annak is az Tiszában, Zagyvában vonatnám az földet, hadd ne kiáltana berdott<sup>20</sup> benne, mint Dévában, Hunyadban etc.

48. Kire nézve az Csongrádnál levő corpust ha még fel nem állította, állíttassa fel, mert mind arra s mind az ráczságh distractiójára felette szükséghes.

49. Az vármegyék, úgy hallom, revocálták Nánáson lött obligatiójokat, mellyrül mi némű levelet írtam nekik, párját eő Nagysághának kegyelmed megh mutassa s kérje, hogy eő Nagyságha méltóztassék maga is nekik serio intimálni vagy kezem alá hadni, hadd hordozzam meg eőket tár szekér nélkül egy nyárs szalonnával ezen az havasokon, bizonyára megh mutatom, hogy kongón nem csak aranját váltok, de nemesíghet is veszek.

50. Alázatossan azt is jelencse kegyelmed kegyelmes urunknak eő nagysághának, hogy ha generális Sennyey István uram ezerében Sennyey Ferencz urat lehet-é már instelláltatnom, vicéjének Szekeresit, feő strása

<sup>18</sup> Károlyi több levelében tesz említést arról, hogy egyik uradalma birtoklásának dolgában pereskednie kell a gazdasági tanácsal.

<sup>19</sup> Báró Hellenbach János Gottfried, selmeci bányagróf, országos adminisztrátor.

<sup>20</sup> A császári őrségek szokott igazgató kiáltását: „Halt! Wer da?“ (Allj! Ki vagy?) Mondták magyaros fonetikával „Berdó“-nak.

mesterének Bélányi Jánost, ki is jó tanult legény, Francziára is járt.<sup>21</sup>

51. Az hajdú városi ezer is még csak úgy vagyon, most Krucsaj János commenderozza, annak Domahidi László jó volna, mást Tiszán innet nem tudok, a' kinek mind esze, mind katonasága meg volna, ha Tiszán túl való léssen penigh, most is rossz ezer, de sokkal rosszabb léssen. Vicéjének Ujvárossi jó léssen, Kenyheczinek már az Sosé és Lubyé<sup>22</sup> kezínél vagyon.

52. Szappanos dög<sup>23</sup> vicéje nem eléghséges, eő Nagyságáha provideállyon arrul is, mert sok rozsz heverő tiszt vagyon.

53. Csáki László uram ezere is mint marad? mert ha kezénél maradna, Bilk László<sup>24</sup> jó volna az hajdú városi ezer kapitánnyának, mi haszna, ha nincsenek feők, csak túvel-hegyel vadnak az ezerek. Teleki uramé sem tudom már, miben marad, mind ezekrül kegyelmed igyekezzék eő nagyságáha kegyelmes resolútióját venni.

54. Pekri uram írja, hogy kegyelmes urunk eő Nagyságáha Szappanos Mihály ezerében lévő székelyeket is kegyelmednek conferálta volna, azért én adgyam ki. Én ha azokat ki adom, semmi sem lesz azon ezerből. Inkább csekély opinióm az volna, ha hogy kegyelmes urunk eő Nagyságáha azt parancsollja, mivel maga is dög az kapitány, másként is Isten nélkül való, nem had közé, azért Hatházival mennyenek Bercsényi uram ispotályában,<sup>25</sup> az székely had Pekri uramhoz, a' többi pedig Vay László uram ezeréhez, ezt jobbnak hagyom, mint sem ezer legyen az neve, semmi valósága. A török országihak Nyuzó mellé mehetnek azon ezerből.

55. Komlossi Sándort eő Nagyságáha applicállya valamire, az hada legyen Fonáczíé vagy Fonáczival edgyütt Drágulyé.

56. Vay László uram is írja, hogy nem szolgálhat, az ezere nagy fogjatkozással vagyon. Monoki seregej még is oda vadnak az regularis hadban, eő Nagyságáha méltóztassék parancsolni Fáj Mihály seregestül más egy hadnagy Soós János ezerébül, Pécsi László seregestül mennyenek előbbeni ezerekre.<sup>26</sup>

57. Prinyi Miklós<sup>27</sup> uram szegény Szappanos hajdúit kívánnya, már penigh én Ecsedinek adtam, eő Nagyságáha ha parancsol róla, vissza adhatom s Ecsediét más honnét ki pótolom, csak az vicéjét, Ujvárosit

<sup>21</sup> Belányi János kuruc főtiszt, mint volt császári tiszt járt az örökösödési háború francia hadszínterein.

<sup>22</sup> Krucsaj János, Domahidy László, Ujvárossy István, Kenyhecz János, Soós János, Luby György kuruc ezredek.

<sup>23</sup> A „dög” kifejezés ebben a vonatkozásban „beteg,-et jelent. Szappanos Mihály kuruc ezredes betegeskedő, döglődő ember, rövid idő múlva meg is halt.

<sup>24</sup> Gróf Csáky László, Bilk László, Hadházy lovasezredek.

<sup>25</sup> A szécsényi országgyűlés után hadikórházak felállítására is sor került. Bercsényi intézkedett ebben és Besztercebányán, Gyöngyösön, Debrecenben, Pápán és más helyeken is állítottak fel „had iospítál”-t.

<sup>26</sup> Komlóssy Sándor, Fonácz Mihály, Vay László, Monoky Ferenc ezredek, Fáj Mihály és Pécsi László kuruc főtisztek.

<sup>27</sup> Báró Perényi Miklós kuruc brigadéros.

küldgye vissza eő Nagysággha Forgács uram mellől. Úgy is, a' mint látom, nem úgy fogtanak az reguláris hadhoz, hogy légyen valami belőle.

58. Az huszti tisztek megh maradhatnak, mert az belényessiek mind csak czégér alá valók,<sup>28</sup> hanem a' belényessi hajdúk mennyenek be Husztban, az lovassa circiter 40 az mennyen Kárándi Mihály<sup>29</sup> ezerében. Így tudom, hogy mind az lovas, mind az gyalogh ezerek, valakik kezem alatt vadnak, alkalmasint complete és jó formában léznek.

59. Eddigh eő Nagysággha informátiombul bővön megh érthette, hogy az rabok szabadulását<sup>30</sup> sem aluttam el, az Aradon levőkért már a' rabokat, kik Ecsedben voltak, mind be küldöttem. Az erdélyieket is egészlen elaboráltam, csak Munkácsrul és Kassáru hoznák eőket, de az tisztek igen negligensek, eő Nagysággha méltóztassék megh fenyíteni eőket, az Isten megh vér bennünket.

60. A szatthmári és medgyessi nemesekről eő Nagysággha tudósíson, hol léznek, azokért szegény Csákit,<sup>31</sup> reménlem, ki szabadíthatnánk.

61. Naláczí György és Josika uramékrul is méltóztassék eő Nagysággha parancsolni, kiket ígérjek be?

62. Gönczi Jánost<sup>32</sup> Bercsényi uram még sem küldötte alá Orosz Pál uram ezerében, holott szükséges volna.

63. Sepochrul penigh Rabbutin mit replicált, eő Nagysággha láthatta, úgy az méltóságghos urak kedves házas társaikról is.

64. Azt is alázatosan jelentheti kegyelmed, hogy ide circiter 2000 hajdúnak való puskák kívántatnának. Jól emlékezem az eő Nagysággha kegyelmes parancsolattjára az flinták el szedetése végett, közel telik az ezerekből 600, de mivel mostanság az ellenség előtt vannak, el nem küldhettem, hanem eő Nagysággha méltóztassék a' pulhákokat<sup>33</sup> ide küldetni, ezeket mindgyárt helyében küldöm.

65. Kard is kellene vagy 2000, kovából is nagy szükséghe vagyok az hadnak, jóllehet eő Nagysággha parancsolt volt az eránt Munkácsra, de ottan sem tanáltatott. A mellett parancsolna eő Nagysággha vas és üvegh golyóbist is csináltatni, mind jó volna az hajdúnak az is.

66. A mundért mivel defalcáltatni kell az hadnak, tettem olyan rendelést, hogy az fizető mester ossza ki is, hogy defalcatióját is fizetésébül annak idején vehesse ki, csináltatását, készítését Kruca; Márton uram effectuállyá.

67. Az mellettem lévő adjutántnak és hadi bírónak temérdek lévén dolga, hogy csak anyi légyen fizetések, mint egy regiment béli hadi

<sup>28</sup> Itéletet alá valók, azaz felelősségre vonandók.

<sup>29</sup> Kárándi Mihály ezredes.

<sup>30</sup> A rabok kicserélése ügyében Károlyi többször levelezett Rabutinnal. Közleményemben közlök erről adatokat.

<sup>31</sup> Gróf Csáky András dévai várkapitányt érti, aki azonban még kicserélése előtt megszökött fogságából.

<sup>32</sup> Naláczy György, Jósika Dániel, Gönczy János ezredesek.

<sup>33</sup> „Pulhák”-nak hívták a kurucok a Lengyelországban vásárolt (polyák) puskákat.

bírónak, adjutántnak, lehetetlen, hanem eő Nagyságha kegyelmessen méltóztassék resolválni, miként fizettesek nékik.

68. A minap hír nélkül lineánkon által jött kereskedőknek<sup>34</sup> dolgát eő Nagyságha miben hadta, kegyelmed investigálya, ha eő Nagysághának teczenék, jó volna törvényre relegálni és ha mi esik rajtok, senki nem fogh bennünket okozhatni, de úgy sine exemplo condonálni rossz példa, el venni is nehéz, mert reváncsott adhatnak.

69. Szudricsánnak ha mestert találok, karó helye,<sup>35</sup> Moyses deákott<sup>36</sup> úgy hallottam, hogy eő nagysághához lett volna obligatus s eő Nagysághátul volt is mind gratiája, mind protectiója, kirül eő Nagyságha méltóztatván informálni, ha úgy, eőtet is Szudricsány után küldöm s törvényeket Rabuttinnal communicálni foghom, ha csak mostanságh Abruk bánjáért reám megh nem haraghszik.

70. Mind Máramaros, Szabolcs vármegye revocálta Palocsai György<sup>37</sup> eöcsém tiszteire való tett qvereláját, kit Nagysághodnak, úgy hiszem, magha is fogh remonstrálni eő kegyelme, megh láthattya Nagysághod, minémű hamisságot követnek, mi nem a' réghi memes vér vagyon mostan az vármegjékben, hanem némettel megh korcsozott,<sup>38</sup> hazugsággal tellyes, azért becületet sem érdemelnek külömbet. Én bizony véres pallossal compellálnám eóket, mert se hiteknek, se confoederatiójoknak, se hazájokhoz való szeretetnek semmi sikerétt és indulatra való szikráját nem látom.

71. Kegyelmessen méltóztatott vala kegyelmes urunk eő Nagyságha committálni nekem, hogy az vármegyék colonellusinak instructiót csináltam volna. Heverésemben el is követtem volna, de hogy az vármegyék revocatiójának és ablegatiójoknak végétt nem tudhattam, hallasztottam, hanem alázatosan kérem eő Nagysághát, méltóztassék kegyelmessen intimálni az vármegyéknek, hogy válaszok reám relegáltatott, azért azon ablegatusok jöjenek hozzám, eörökké megh szolgálom az eő Nagyságha kegyelmes gratiáját.

72. Noha én csekély tehetségem szerétt valamit tudtam, eő Nagyságha kegyelmes parancsolattyából és engedelmebül mindeneket el követtem, de mivel sokat kellett költenem, fizettetnem és commissiókat adnom pro publico regni servitio, tartok az jövendőtül, hanem eő Nagy-

<sup>34</sup> Ezekben a napokban egy Mehemed nevű török kereskedő öt társával átjött a kurucok vonalán. A kurucok megsarcolták őket. Orvoslásért Rákóczihoz folyamodtak. Erről szóló levelek: Arch. Rák. I. o. I. k. 502. és Károlyi. Oklevéltár. V. k. 442. és köv. o.

<sup>35</sup> Szudricsán István kapitány fegyelmetlenségéért halált érdemelne. (Karóba kellene húzatni.)

<sup>36</sup> Miticzky Mózes deák császári alezredes március közepén kuruc fogságba esett. Erdekes kihallgatási jegyzőkönyvét közleményemben teljes tartalmában közlöm.

<sup>37</sup> Bárány György kuruc brigadéros.

<sup>38</sup> „Korcsozott”, ebben az értelemben korcsa vált, hitvány.



ságha méltóztassék in scriptis ki adatni az éránt való kegyelmes annuentiáját, hogy jövendőben maradékim is remonstrálhassák, mi mellett procedáltam és cselekedtem.

73. Mint hogy kegyelmes urunk eő Nagyságha az postaj correspondentiáknak observatióját s cursussát kegyelmessen méltóztatott resolválni, az éránt cinnált postalis tabellának valóságos mássát alázatosan eő Nagysághának transmittáltam.<sup>39</sup>

Mind ezeket alázatos szolgálatomnak le tételével kegyelmes urunknak eő Nagysághának alázatosan repraesentálván, egész tehecségével azon légyen kegyelmed, hogy mindenekre punctatim viszont kegyelmes urunknak eő Nagysághának kegyelmes resolútióját vehesse.

Daŕum Abrudbányae die 29. mensis Martii anno 1706.

Kegyelmes urunknak generálissa

Károlyi Sándor.

A Fejedelem lelkiismeretesen áttanulmányozta Károlyi jelentésének minden pontját s megfogalmazta válaszát a következő címmel: „Hadadi György kapitány hívünk által proponáltatott punctumokra adatik válaszul.” Majdnem minden pontra pontosan válaszol. Intézkedni fog megfelelő szakemberek küldéséről az arany és keneső váltásához. A 15., 16., 17. pontokban javasolt pénzügyi műveleteket elfogadja. Bágyonit megerősíti állásában. Karancsi Zsigmondot kinevezi udvarbírájává. Károlyi panaszkodik, hogy Rákóczi egyik kedves tisztje nem érdemi meg a belé helyezett bizalmat, s folyton azzal kérkedik, hogy ő már a felkelés első napja óta a Fejedelem híve. A nevét nem említi s választában Rákóczi sem mondja meg. Erre az a válasza, hogy bármilyen vitézül is viselkedett valaki a felkelés kezdetén, ha később rosszá válik, nem érdemel kíméletet. Minden fegyelmetlen és kötelességét nem teljesítő tiszt ellen szigorúan fog eljárni személyválogatás nélkül: „vagyon törvény s igazság, s Ő Kegyelmeének adatott hatalma, személyválogatás nélkül éljen vele.” Károlyi jelentésének 40. pontjában felsorolt sérelmeket nem tartja indokoltaknak. A hadihelyzet sokszor nem engedi meg azt, hogy minden ezred élete egyforma legyen, a katonának néha nyomorogni kell, néha lehet dőzsölni is: „Hiszen Ő Kegyelme (Károlyi) is lakott az kismartoni aranyas palotákban, midőn mi Tokaj alatt az hóhátan dudorgottunk a sátorban.” Oktassa ki katonaságát, hogy a tisztességes katona nem nyereségért, zsákmányért szolgál, hanem hazafiúságához képest magáért, s gyermekeiért fegyvert fogván, azoknak szabadságáért harcol. De jól tudja, hogy a tisztek sok istentelenségeket követtek el a szegény katonák hátrányára. Ezt nem szabad túrni.

<sup>39</sup> Károlyi a Fejedelem főhadiszállásához vezető postajárat rajzát mellékelte jelentéséhez.

A hadak elhelyezésével a javasolt helyeken egyetért. Az ezredparancsnokok beosztása, változtatása felől intézkedni fog. Puskák, mundérok küldéséről gondoskodni fog. A posta-vonal iránti javaslatot elfogadja, de ahol még harcok folynak, a katonák vigyék tovább a postát.

Hadady ezzel a fejedelmi válasszal azonnal visszament Erdélybe, április 13-án már nem volt Egerben.<sup>40</sup>

*Markó Árpád,*  
a történettudományok kandidátusa.

<sup>40</sup> Rákóczi levele Károlyihoz. Eger. 1706. április 13. „... az kovákat Hadady elmenetelivel itt felejtették.”

